

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, СКОЄНИХ ФУТБОЛЬНИМИ УБОЛІВАЛЬНИКАМИ, ТА ЇХ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CRIMES COMMITTED BY FOOTBALL FANS AND PREVENTION AND PREVENTION OF THESE CRIMES

Гусак Т.П.,

*аспірант кафедри кримінального права і процесу
Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова*

В статті розкривається актуальна проблема злочинних дій футбольних уболівальників, які призводять до певних негативних соціальних наслідків та наносять шкоду фізичному здоров'ю та матеріальному стану людей. Аналізуються види злочинних діянь футбольних фанатів та їх наслідки, мотиви протиправної діяльності уболівальників, причини та умови злочинів, скоєних футбольними хуліганами. Особлива увага приділяється питанням попередження злочинів, скоєних футбольними уболівальниками, профілактичним діям та шляхам попередження правопорушень серед футбольних уболівальників.

Ключові слова: футбольні уболівальники, фанати, неповнолітні, масові заворушення, насильницька злочинність.

В статье раскрывается актуальная проблема преступных действий футбольных болельщиков, которые приводят к определенным негативным социальным последствиям и наносят вред физическому здоровью и материальному состоянию людей. Анализируются виды преступных деяний футбольных фанатов и их последствия, мотивы протиправной деятельности болельщиков, причины и условия преступлений, совершенных футбольными хулиганами. Особое внимание уделяется вопросам предупреждения преступлений, совершаемых футбольными болельщиками, профилактическим действиям и путям предупреждения правонарушений среди футбольных болельщиков.

Ключевые слова: футбольные болельщики, фанаты, несовершеннолетние, массовые беспорядки, насильственная преступность.

The paper reveals the actual problem of football fans' criminal actions that lead to specific negative social consequences and harm physical health and financial status of the people. The types of football fans' criminal acts and their consequences, motives of illegal activities fans, the causes and conditions of the crimes committed by football hooligan are analyzed in the article. A special attention is paid to the prevention of crimes committed by football fans, preventive actions and ways to avert crimes among football fans.

Key words: football fans, fans, juveniles, riots, violent crime.

Актуальність проблеми. У всьому світі відбуваються інциденти, пов'язані з футбольними матчами, які спрямовані на глядачів, футбольні клуби та команди, окремих гравців, суддів і тренерів. Наслідком цього є масові заворушення, групові порушення громадського порядку, акти вандалізму і інші діяння, вчинені футбольними хуліганами. Такі дії часто приймають форму конкретних злочинів, спрямованих проти громадського порядку, що завдають шкоду або створюють загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам у сфері безпечного існування особистості. Активізація протиправної діяльності футбольних хуліганів відображається на стані правопорядку, викликає обґрунтований страх у населення, а відсутність методики боротьби з даним явищем негативним чином відбивається на її результативності. Все це ставить перед наукою і практикою завдання поглибленого вивчення даного різновиду злочинів та розробки ефективних заходів боротьби з ними.

Метою статті є кримінологічне дослідження та аналіз злочинів, скоєних футбольними хуліганами.

Завданнями статті є: визначення злочинів, скоєних футбольними хуліганами, аналіз особистісних характеристик футбольних хуліганів, вивчення детермінант злочинної поведінки футбольних уболівальників, вироблення пропозицій щодо боротьби з даними негативними явищами.

Футбольне «уболівання» або підтримка «своєї» команди виникла одночасно із самим футболем. І таке ж давнє явище – футбольний фанатизм: «активне уболівання» або «хуліганство». У середині XIX століття, ще до розробки зводу футбольних правил, бійки між уболівальниками, та й самими футболістами були не рідкістю. Втім, сутички на полі пояснювалися саме відсутністю правил поведінки на полі. Після відділення футболу від регбі, всі грубі прийоми залишилися в останньому.

В останні роки і в Україні спостерігається збільшення масштабів даного явища, посилення інтенсивності протиправних дій футбольних хуліганів, їх консолідації в неформальні об'єднання кримінальної спрямованості, створення особливого різновиду кримінальної субкультури, що грає роль одного з криміногенних чинників.

Посилюються позиції злочинності, зростає ступінь її організованості, збільшується число неформальних груп неповнолітніх та молоді, у тому числі об'єднань футбольних фанатів, які культивують агресію та насильство. Все це ставить перед наукою і практикою завдання поглибленого вивчення даного різновиду злочинів та розробки ефективних заходів боротьби з ними.

Вивченню теоретичних питань попередження злочинів неформальних груп неповнолітніх та моло-

ді присвятило свої роботи багато вчених: Т.С. Баріло, Д.С. Бородавко, І.А. Бурмістров, Я.І. Вилка, М.І. Ветров, А.І. Долгова, К.Є. Ігошев, А.П. Закалюк, Н.А. Корнеєва, С.В. Косарецька, О.М. Костенко, М.В. Костицький, І.П. Лановенко, Ф.А. Лопушанський, Н.Ю. Максимова, П.П. Михайленко, А.Й. Міллер, Г.М. Мінковський, Д.В. Ольшанський, І.М. Пінчук, А.Р. Ратинов, А.І. Селецький, С.А. Тарарухін, С.В. Толстоухова, Т.А. Третякова, А.П. Тузов, І.К. Туркевич, А.С. Шеслер та ін. Опубліковані ними роботи представляють у своїй сукупності солідну теоретико-методологічну базу для розробки та вирішення питань, пов'язаних з попередженням злочинів неповнолітніх та молоді.

Однак кримінологічних досліджень правопорушень, що вчиняються футбольними уболівальниками в Україні, практично немає. Це робить необхідним аналіз кримінологічної характеристики даних питань вивчення особистості футбольних хуліганів, які їх вчинили, виявлення причин і умов, що їм сприяють, розробку заходів їх попередження.

До числа найбільш типових проявів протиправної поведінки відносяться жорстокі побиття уболівальників протилежної команди, хуліганські дії на стадіонах, а після закінчення змагань – групові акти вандалізму. Звичайно, поведінка спортивних фанатів, на відміну від членів кримінальних угруповань, має істотно іншу психологічну основу. Спочатку вона пов'язана з потребою проявити емоції, породжені захоплюючим спортивним видовищем. Пізніше спортивний фанатизм наповнюється агресією та стає не контрольованим. Тут спрацьовують механізми, які зумовлені сутністю і змістом такого поняття, як *психологія натовпу* [1].

Аналіз даної проблеми показує, що в різних державах деяка частина уболівальників навмисно приходить на стадіони, щоб учинити заворушення, чинити психологічний тиск на хід матчу, спровокувати зіткнення протилежних сторін уболівальників або направити їх агресію на співробітників, які забезпечують правопорядок.

Такі дії часто приймають форму конкретних злочинів, спрямованих проти громадського порядку, що завдають шкоду або створюють загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам у сфері безпечного існування особистості. *Такими злочинами можуть бути*: 1) групове порушення громадського порядку (ст. 293 КК); 2) масові заворушення (ст. 294 КК); 3) заклики до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (ст. 295 КК); 4) умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121КК); 5) умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122КК); 6) хуліганство (ст. 296 КК) [1].

Злочини, що вчиняються футбольними уболівальниками, завжди мають *наочні і приховані наслідки*. До наочних наслідків відносяться: демонстративні і зухвалі факти порушень громадського порядку та актів вандалізму, що здійснюються в громадських місцях (частіше на стадіонах та прилеглий до них території); величезний матеріальний, фізичний і моральний збиток, який був заподіяний громадянам;

інші прояви, що викликають обґрунтований страх перед безчинством натовпу розлючених уболівальників.

До *прихованих* наслідків відносяться: прояв при вчиненні злочинів елементів організованої єдності, ієрархічної підпорядкованості, згуртованості і стійкості учасників, що може слугувати фундаментом організованої злочинності; можливість використання такої надзвичайно рухомої і вибухонебезпечної маси уболівальників, які є організованими злочинними групами.

Визначаючи злочини у кримінологічній класифікації, зазначимо, що *злочини футбольних уболівальників представляють собою різновид групової, насильницької злочинності неповнолітніх та молоді*, які були скоєні з урахуванням специфічної футбольної мотивації.

Критеріями, які визначають специфіку і сутність даних злочинів, є: 1) взаємозв'язок скоєних злочинів з проведенням футбольних матчів; 2) спрямованість на відносини у сфері громадського порядку і громадської безпеки (при цьому в якості додаткових об'єктів злочинних дій футбольних уболівальників можуть виступати і відносини в сфері охорони життя, здоров'я, власності, порядку управління тощо); 3) груповий, насильницький характер; 4) умисна форма вини.

З урахуванням виділених критеріїв можна сформулювати *поняття злочинів, скоєних футбольними уболівальниками*, як посягання на громадську безпеку і громадський порядок, які мають груповий характер, скоєні з хуліганських мотивів, пов'язаних зі спортивними змаганнями, на стадіонах, вулицях та в інших громадських місцях, як правило до, під час або після футбольних матчів [2].

З метою диференціації заходів попередження розглянутих деліктів і конкретизації об'єктів профілактичного впливу можна взяти за увагу класифікацію Я.І. Вилці. Так, всі злочини футбольних хуліганів можна поділити на чотири групи:

- 1) «передматчеві» (вчиняються до початку футбольного матчу);
- 2) «стадіонні» (здійснюються під час футбольного матчу);
- 3) «післяматчеві» (вчинені після закінчення футбольного матчу);
- 4) «ініціативні» (не пов'язані з футбольним матчем, але мають в основі «колофутбольну» мотивацію).

Проведений аналіз анкет футбольних хуліганів показав, що серед учасників групових порушень громадського порядку під час проведення футбольних матчів, а також масових заворушень та актів вандалізму превалюють переважно особи молодого віку, а найбільш криміногенною є вікова група від 18 до 25 років (78,4%). Освітній рівень розглянутої категорії правопорушників в цілому відображає закономірності впливу вікових особливостей (велику питому вагу осіб з середньою та неповною середньою освітою) і стан державної політики у сфері освіти (порівняно висока питома

вага осіб, що навчаються у вищих навчальних закладах, або які отримали там освіту). Так, серед осіб, які вчинили злочини, 25% мають вищу і незакінчену вищу освіту. Але абсолютна більшість правопорушників не проявляє інтересу до підвищення рівня своєї освіченості. Перебування таких осіб серед студентів вищих навчальних закладів найчастіше є формальним фактом, оскільки можливість отримання освіти на комерційній основі часто виключає належну вимогливість до відвідування занять.

Що стосується, притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності, хоча опитування футбольних хуліганів було і анонімне, але на це питання у всіх анкетах був прочерк. Майже 60% футбольних хуліганів були членами неформальних організацій фанатів [3]. Тим часом, майже кожен третій правопорушник (35%) упевнений, що цікаво проводить свій вільний час, спілкуючись з такими ж як і він фанатами футболу [6]. Розглянуті характеристики особистості футбольних уболівальників, які вчиняють злочини, дозволили виділити наступні властиві їм характеристики:

– постійна демонстрація зневаги до норм загальноприйнятої поведінки (лихослів'я, поява в нетверезому вигляді, приставання до громадян, псування громадського майна і т. д.);

– слідування негативним звичаям і традиціям фанатської субкультури, що заохочує культивування ворожнечі між угрупованнями фанатів;

– систематичний прояв, в тому числі і в безконфліктних ситуаціях, злостивості, мстивості, грубості, актів насильницької поведінки;

– умисне створення конфліктних ситуацій з представниками правоохоронних органів, які забезпечують правопорядок під час проведення футбольних матчів;

– потенційна готовність до скоєння протиправних дій як до, під час, так і після закінчення футбольних матчів.

Причини та умови злочинів, скоєних футбольними хуліганями, є «відверта ворожнеча і нетерпимість уболівальників до співробітників міліції, які забезпечують охорону громадського порядку на стадіонах». На це послалися понад половини опитаних уболівальників (70%). Зокрема, на питання про причини масових заворушень при проведенні футбольних матчів 40% опитаних уболівальників вказали на провокаційні, заздалегідь сплановані дії окремих уболівальників. Це продукує формування негативних психологічних установок особистості, створюють загальний фон злочинності неповнолітніх та молоді [4].

Однак з метою безпосереднього впливу на злочини, що здійснюються футбольними хуліганями, треба звернути увагу на ті чинники та обставини, які обумовлюють насильство на стадіонах і спортивних комплексах, масові заворушення та хуліганські витівки фанатів на вулицях, акти вандалізму і протидії співробітникам правоохоронних органів при проходженні уболівальників на матч або після матчу

додому. Необхідно звернути увагу на соціально-психологічні механізми протиправної поведінки уболівальників, вплив недостатньо ефективної діяльності правоохоронних органів [5].

Вважаємо, що підвищення ефективності боротьби з даним різновидом злочинів має базуватися на комплексному підході до даної проблеми на основі взаємодії загальносоціальних та спеціально-кримінологічних заходів. Питання попередження злочинів, скоєних футбольними уболівальниками, повинні бути вирішені за допомогою *таких заходів*: розвиток мережі та активізація роботи інститутів загальносоціального попередження (різних установ та організацій, зорієнтованих на зайнятість підлітків і проведення з ними виховної роботи); безпосереднє функціонування нової системи трудового виховання (для молодих людей повинні бути надані можливості для систематичної участі в посильній, добре оплачуваній праці на підприємствах та організаціях усіх видів власності і форм освіти); відродження та створення нових центрів організації дозвілля молоді, наповнення їх корисним змістом, що сприяє гармонійному фізичному, психічному і моральному розвитку; використання можливостей ЗМІ з метою висвітлення заходів, що вживаються органами внутрішніх справ щодо недопущення групового хуліганства та масових заворушень при проведенні футбольних матчів; розробки і прийняття відповідних законодавчих актів, що містять питання правового регулювання поведінки неповнолітніх та заходів відповідальності за вчинення ними протиправних дій [6].

Профілактика масових заворушень на стадіонах може дати ефект при виконанні ряду організаційних заходів, пов'язаних із забезпеченням безпеки глядачів та управління ними:

- проектування і конструкція стадіону, визначення шляхів руху глядачів;
- управління безпекою;
- контроль поведінки уболівальників за допомогою встановлення відеокамер та ін. [7]

Відзначається і позитивна консолідація уболівальників, яка обумовлюється їх громадянською позицією. Це і рух уболівальників за підтримку революційних змін у країні, за європейський вибір України, протести проти екстремізму у південно-східних регіонах нашої держави, патріотичні єднання футбольних уболівальників всієї країни, вимоги об'єктивного розслідування «справи Павличенків», демонстрації щодо незаконності анексії Російською федерацією АР Крим тощо. Це нова тенденція організованості українських футбольних уболівальників, яку слід враховувати у профілактиці їх правопорушень.

На підставі проведеного дослідження ми пропонуємо сформувати **шляхи попередження правопорушень** серед футбольних уболівальників:

1. Забезпечення координації дій усіх підрозділів та служб органів внутрішніх справ, які забезпечують громадський порядок і громадську безпеку на вулицях та інших громадських місцях.

2. Планування і проведення на постійній основі

спільних локальних заходів, спрямованих на попередження протиправних проявів з боку футбольних хуліганів.

3. Підвищення уваги профілактичній роботі з лідерами та членами неформальних молодіжних об'єднань з боку служби дільничних уповноважених міліції, організація спостереження за неповнолітніми та підлітками, схильними до групової делінквентної поведінки.

4. Розширення бази даних та здійснення оперативного обміну інформацією між підрозділами ОВС про найбільш активних учасників групових правопорушень і масових заворушень серед вболівальників, їх лідерах, які негативно характеризуються, зокрема неповнолітніх, виявлених при проведенні спортивних заходів або під час їх прямування до місця проведення матчів на різних видах транспорту.

5. Розробка спеціальних планів забезпечення громадського порядку в місцях проведення спортивних заходів, в яких передбачити розстановку і систему управління сил і засобів органів внутрішніх справ і служб безпеки футбольних клубів, задіяних у забез-

печенні правопорядку і безпеки на території обслуговування.

6. Запровадження системи обліку осіб, що входять у різні неформальні молодіжні об'єднання футбольних фанатів, передбачивши збір, обробку та видачу повної інформації на дану категорію осіб, включаючи відомості про лідерів, активних учасників та членів цих рухів, в місцях їх концентрації;

7. Реалізація заходів щодо встановлення на стадіонах і спортивних комплексах відеокамер, що забезпечують фіксацію можливих протиправних дій вболівальників засобами відеозапису;

8. Залучення футбольних уболівальників різних клубів до спільних проектів громадського та загальнодержавного масштабу з метою їх консолідації в плані забезпечення суспільно-корисної діяльності.

9. Необхідне проведення широких пропагандистських та інформаційних акцій із залученням відомих тренерів, футболістів, громадських діячів до участі в публічних компаніях, спрямованих проти расизму та насильства на стадіонах. Саме шляхом формування активної позиції суспільства ми можемо протистояти негативним діям футбольної фанспільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вікісловарь «Сленг футбольних хуліганів» / [авт.-уклад. Ципін В.Л.]. – Х. : Халімон, 2006. – 75 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wiktionary.org>.
2. Вікісловарь «Сленг футбольних хуліганів» / [авт.-уклад. Ципін В.Л.]. – Х. : Халімон, 2006. – 75 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wiktionary.org>.
3. Вікісловарь «Сленг футбольних хуліганів» / [авт.-уклад. Ципін В.Л.]. – Х. : Халімон, 2006. – 75 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wiktionary.org>.
4. Олійнічук Р.П. Кримінально-правова характеристика групового порушення громадського порядку : дис. кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Олійнічук Роман Петрович. – К., 2011. – 74 с.
5. Бородавко Д.С. Порівняльна характеристика України та Росії з позиції злочинів скоєних футбольними хуліганями / Д.С. Бородавко. – 2010. – 75 с.
6. Дії патрульно-постової служби міліції. Щодо припинення футбольних хуліганств. / Костюк В.Л., Молотай В.А, Пелаша О.Г, Сівухін В.С. – К. : Національна академія внутр. довід, 2011. – 24 с.
7. Дії патрульно-постової служби міліції. Щодо припинення футбольних хуліганств. / Костюк В.Л., Молотай В.А, Пелаша О.Г, Сівухін В.С. – К. : Національна академія внутр. довід, 2011. – 24 с.